

Anna Emmanuela Klich OSU

@ anna.klich@upjp2.edu.pl

ID <https://orcid.org/0000-0001-8481-0745>

UNIwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ROR <https://ror.org/0583g9182>

Człowiek i grzech na podstawie Rz 1, 18–32

DOI <https://doi.org/10.15633/9788383700854.08>

Każdy człowiek pragnie żyć w bezpiecznym świecie i mieć możliwość wszechstronnego rozwoju. Rzeczywiste, współczesne zagrożenia są wielopłaszczyznowe, dlatego potrzeba właściwego rozeznania, by nie miały one destrukcyjnego wpływu na nasze życie.

Objawienie Boże, wprowadzające w antropologię biblijną, każe nam stawiać pytanie o to, dlaczego współczesny człowiek gubi własną tożsamość i pragnienie relacji z Bogiem oraz traci poczucie grzechu? Wydaje się, że problem ten był podejmowany przez św. Pawła w Liście do Rzymian. Niniejszy artykuł stanowi studium egzegetycznym Rz 1, 18–32. Jego celem będzie podjęcie problemu dotyczącego możliwości poznania Boga, przyczyn i konsekwencji grzechu.

Studium perykopy przeprowadzone będzie w trzech etapach. Najpierw – w celu wyodrębnienia głównych tematów teologicznych – zostanie zbadany kontekst i struktura Rz 1, 18–32. Następnie zostaną

przebadane warunki poznania Boga objawiającego się w stworzeniu. Kolejno zostaną przeanalizowane przyczyny oddawania się przez człowieka bałwochwalstwu, by w końcu zbadać konsekwencje grzechu.

1. Kontekst i struktura

Św. Paweł rozpoczyna List do Rzymian kluczową prawdą o tym, że „Ewangelia jest mocą Bożą dla każdego wierzącego” (por. Rz 1, 36). Aby Ewangelia o Jezusie Chrystusie Synu Bożym (por. Rz 1, 2–3) mogła przynieść zbawczy skutek i moc, potrzeba, by człowiek w wolności na nią odpowiedział, zawierając siebie Bogu (por. Rz 1, 16). Przez wiarę w Ewangelię dokonuje się przyjęcie daru zbawienia (Rz 1, 16–17). Dzięki wierze człowiek jest wprowadzany w osobową relację i więź z Bogiem (por. Rz 1, 5). Ewangelia przynosi zbawienie każdemu, kto wierzy¹. W badanym tekście Paweł nie określa adresatów, zwraca się do wszystkich, zarówno do chrześcijan pochodzących z judaizmu, jak i z pogaństwa².

Po tezie wprowadzającej, w następującej części Listu, Apostoł Narodów podejmuje temat realizmu grzechu (Rz 1, 18 – 4, 25) i wykazuje, że warunkiem przyjęcia Ewangelii jako mocy zbawczej jest uznanie własnej grzeszności. Pawłowa wizja jest aktualna współcześnie, kiedy zanika poczucie grzechu³.

1 Por. S. Witkowski, *Rz 1, 16–17 jako główna teza Listu do Rzymian*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 59 (2006) nr 2, s. 99.

2 Por. S. Witkowski, *Powszechny wymiar grzechu (Rz 1, 18–32)*, [w:] *Pozwólcie pojednać się z Bogiem*, red. J. Kręcidło, Kraków 2007, s. 34.

3 Por. G. Rafiński, *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia*, [w:] *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 9: *Dzieje Apostolskie. Listy św. Pawła*, red. J. Frankowski, S. Mędała, Warszawa 1997, s. 310–312.

Analiza struktury perykopy ma na celu odkrycie głównego przesłania.

W sekcji Rz 1, 18 – 4, 25 dominuje argumentacja biblijna, która schodzi na dalszy plan od Rz 5, 1, gdzie rozpoczyna się kolejna sekcja dotycząca nowego życia wierzącego. Można przyjąć, że blok tematyczny jest dyptykiem skontrastowanym tematycznie. W części pierwszej (Rz 1, 18 – 3, 20) przedstawiona jest sytuacja negatywna, w której Paweł wskazuje na to, że „wszyscy zgrzeszyli” (Rz 3, 23), dlatego też poddani są pod „gniew Boży” (w. 18). Natomiast w drugiej części (Rz 3, 21 – 4, 25) opisana jest sytuacja pozytywna, której podstawą jest Chrystus jako „narzędzie prześlągania” (Rz 3, 25) oraz Boża cierpliwość.

Z literackiego punktu widzenia perykopa obejmująca Rz 1, 18–32 należy do prorockiej mowy sądowej, która demaskuje winę wszystkich ludzi, ukazując ich upadek moralny. Głównymi osobami występującymi w perykopie są Bóg oraz ludzie opisani jako „oni”. Apostoł stosuje czasowniki w czasie przeszłym, nawiązując do początków ludzkości (por. w. 20)⁴.

W Rz 1, 18–32 Paweł podaje najpierw tezę, a następnie rozpoczyna jej udowadnianie. W *narratio* przytacza fakty czytelne dla adresatów listu. Apostoł Narodów w badanym tekście (por. Rz 1, 19–32) trzy razy powtarza ten sam zabieg: ukazuje działanie ludzkie (w. 19–23, 25, 28a) i postawę Boga wobec wyborów człowieka (w. 24, 26–27, 28b–31)⁵.

4 Por. S. Witkowski, *Powszechny wymiar grzechu (Rz 1, 18–32)*, dz. cyt., s. 34.

5 Por. J.-N. Aletti, *List do Rzymian*, [w:] *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*, red. W. R. Farmer, Warszawa 2000, s. 1418.

Można przyjąć następującą strukturę badanej perykopy⁶:

1. Objawienie się Boga i odpowiedź człowieka (w. 18–31);
 - 1.1. Bóg objawia się w stworzeniu (w. 19–20);
 - 1.2. Człowiek oddaje się bałwochwalstwu (w. 21–23);
 - 1.3. Konsekwencje grzechu (w. 24–31);
2. Konkluzja (w. 32).

Powyższa struktura będzie stanowiła podstawę analizy egzegetycznej przeprowadzonej w niniejszym studium. Podsumowując analizy dotyczące kontekstu literackiej perykopy Rz 1, 18–32, można stwierdzić, że Paweł akcentuje dwa wymiary grzechu: uniwersalny – dotyczący każdego człowieka; teologiczny – wskazujący na to, że grzech jest odrzuceniem objawiającego się Boga.

2. Objawienie się Boga i odpowiedź człowieka (w. 18–32)

W tezie wprowadzającej i rozpoczynającej perykopę św. Paweł zauważa, że „gniew Boży” objawił się przeciw wszelkiej „bezbożności” i „nieprawości” ludzi, którzy „nakładają prawdzie pęta” (w. 18).

W Starym Testamencie gniew Boga (por. Lb 11, 1) był przeciwstawiany Jego sprawiedliwości (por. Mi 7, 9; Ps 85, 5–12). Także Paweł przedstawia gniew jako wywołany przez grzech (por. Rz 2, 5–8; 4, 15; 9, 22; Ef 5, 6; Kol 3, 6), lecz ukazuje Chrystusa wybawiającego od tego gniewu ludzi, którzy w Niego wierzą i których Bóg usprawiedliwia (por. Rz 5, 9). Na uwagę zasługuje fakt, że w badanej

6 Por. S. Stasiak, *List do Rzymian*, Częstochowa 2020, s. 140 (Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament, 6).

perykopie stwierdzenie Pawła dotyczące gniewu Bożego, jaki objawia się z nieba, jest wyrażony w czasie teraźniejszym. Ta teraźniejszość jest konsekwencją nieustannego odrzucania objawienia Bożego. W jego zasięgu są wszyscy dopuszczający się bezbożności i niesprawiedliwości⁷.

Pisząc o powodach, które wywołują Boży gniew, Paweł wskazuje przede wszystkim na „bezbożność” (grec. *asebeia*) i „nieprawość bądź niesprawiedliwość” (grec. *adikia*). Rzeczownik *asebeia* poza badanym miejscem Paweł stosuje też w Liście do Rzymian, gdzie – powołując się na prorocstwo Izajasza – podkreśla, że oczyszczenie i wybawienie Izraela polega na oddaleniu od narodu bezbożności, co dokonało się dzięki przymierzowi z Bogiem (por. Rz 11, 26)⁸. Kiedy przestrzega Tymoteusza przed próżnym gadulstwem, uzasadnia, że „uprawiający ją coraz bardziej będą się zbliżać ku bezbożności” (2 Tm 2, 16). W Liście do Tytusa podkreśla, że „ukazała się bowiem łaska Boga, która niesie zbawienie wszystkim ludziom i poucza nas, abyśmy wyrzekłszy się bezbożności i żądz światowych, rozumnie i sprawiedliwie, i pobożnie żyli na tym świecie” (Tt 2, 12). Rzeczownik *adikia* „niesprawiedliwość bądź nieprawość” stosuje św. Paweł w swoich listach, ukazując ją jako niemożliwą w Bogu (por. Rz 9, 14), jako wroga prawdy (por. Rz 1, 18a.b). Natomiast, gdy tym terminem określa ludzi, wówczas zaznacza, że „nieprawy” działa przy poparciu szatana (por. 2 Tes 2, 10)⁹. Bezbożność stanowi więc zaprzeczenie

7 Por. M. Kowalski, *Apokaliptyczny gniew Boga i jego miejsce w Ewangelii Pawła (Rz 1, 18–32)*, „Verbum Vitae” 33 (2018), s. 218–219, <https://doi.org/10.31743/VV.2018.33.09>.

8 Por. S. Stasiak, *List do Rzymian*, dz. cyt., s. 531.

9 Por. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 2006, s. 93.

prawidłowych relacji z Bogiem, natomiast niesprawiedliwość opisuje wykroczenia w relacjach międzyludzkich¹⁰.

Kluczowy dla tej tezy jest skutek grzesznych postaw przeciw Bogu i ludziom, jakim jest zamknięcie się na prawdę¹¹. Ludzie „zatrzymujący prawdę w niesprawiedliwości”¹², czynią wszystko, by ją powstrzymać, odrzucić i oddalić od swego umysłu. W w. 18 grecki rzeczownik *adikia* („niesprawiedliwość bądź nieprawość”) występuje dwa razy i na nim spoczywa akcent. Niesprawiedliwość i prawda są wobec siebie w wyraźnej opozycji. Niesprawiedliwość ludzi przesłania prawdę Bożą. Prawda (grec. *alêtheia*) w sensie biblijnym nie oznacza zbioru prawd abstrakcyjnych, lecz wyraża to, co człowiek winien przyjąć, aby być wiernym Bogu, dając w ten sposób życiu solidny fundament¹³.

Wydaje się, że można przyjąć, iż bezbożność i nieprawość zagrażają człowiekowi, gdyż oddalają go od życia w prawdzie o Bogu, o świecie oraz o sobie samym.

2.1. Bóg objawia się w stworzeniu (w. 19–20)

W dalszej części Paweł potwierdza możliwość poznania Boga: „To bowiem, co o Bogu można poznać, jawne jest wśród nich, gdyż Bóg im to ujawnił. Albowiem od stworzenia świata niewidzialne Jego przymioty – wiekuista Jego potęga oraz bóstwo – stają się widzialne dla umysłu przez Jego dzieła, tak że nie mogą się wymówić od winy” (1, 19–20). Paweł prezentuje naukę o tzw. naturalnym poznaniu Boga,

10 Por. S. Witkowski, *Powszechny wymiar grzechu* (Rz I, 18–32), dz. cyt., s. 36.

11 Por. S. Stasiak, *List do Rzymian*, dz. cyt., s. 141.

12 Por. tłumaczenie: R. Popowski, *Grecko-polski Nowy Testament*, Warszawa 2021, s. 801 (Prymasowska Seria Biblijna).

13 Por. S. Witkowski, *Powszechny wymiar grzechu* (Rz I, 18–32), dz. cyt., s. 37.

znaną ze Starego Testamentu. Nauka ta opiera się na podstawowych tezach.

Po pierwsze Niewidzialnego Boga Stwórcę można poznać poprzez widzialne dzieła stworzenia¹⁴. Po drugie człowiek otrzymał od Boga oczy rozumu, by mógł uznać wszechmoc wiecznego Boga. Dlatego też odrzucenie Boga i deptanie Jego praw jest zawinione i nie można tego usprawiedliwić.

Choć poznanie prawdy Bożej jest dla ludzi dostępne, to jednak „przez nieprawość nakładają prawdzie pęta” (Rz 1, 18). Apostoł stara się ukazać, że człowiek niedostrzegający Boga nie może wymówić się od winy, ponieważ On wszystkim objawił się wystarczająco czytelnie. Ewentualny brak poznania Boga jako Stwórcy jest konsekwencją niewłaściwej relacji wobec Boga, wobec drugiego człowieka i wobec stworzenia. Paweł podkreśla, że Bóg jest „poznawalny” (grec. *gnōstos*), ponieważ sam się „ujawnił bądź ukazał”. Grecy czasownik *faneroō* występuje w Nowym Testamencie 49 razy i oznacza „pokazać się”, „ukazać się”, „objawiać się”¹⁵. W badanej perykopie Paweł odnosi ten czasownik do Boga, podobnie w *Liście do Tytusa*, gdy stwierdza, że „we właściwym czasie objawił swe słowo przez nauczanie powierzone mi z rozkazu Boga, Zbawiciela naszego” (Tt 1, 3) oraz w *Drugim Liście do Koryntian*, gdy pisze: „Bogu niech będą dzięki za to, że pozwala nam zawsze zwyciężać w Chrystusie i roznosić po wszystkich miejscach woń Jego poznania” (2 Kor 2, 14).

Jednocześnie Paweł wskazuje na zakres ukazania się Boga: „niewidzialne Jego przymioty – wiekuista Jego potęga oraz bóstwo –

14 Por. M. Rosik, *Paweł Apostoł o naturalnym poznaniu Boga* (Rz 1, 19–20), „Theologia Wratislaviensia” 13 (2018), s. 87–100; por. także: R. Moń, *Etyka Objawiona a naturalna w Rz 1, 18–32*, „Studia Theologica Varsaviensia” 17 (1979) nr 2, s. 65–80.

15 Por. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, dz. cyt., 5171.

stają się widzialne” (Rz 1, 20). Tym, co Bóg pozwala człowiekowi poznać to nie Jego Istota, ale przymioty, które mogą być odkryte i poznane poprzez dzieło stworzenia. Już psalmista wyraża przekonanie, że Bóg przemawia językiem stworzenia: „Niebiosa głoszą chwałę Boga, dzieło rąk Jego nieboskłon obwieszcza” (Ps 19, 2). Mówią one o potędze Bożej dającej istnienie, o Bożej wieczności¹⁶.

Przymiotnik określający Bożą moc: „wieczny” grec. *aidios* występuje w Mdr 2, 23, gdzie czytamy: „Bo dla nieśmiertelności Bóg stworzył człowieka – uczynił go obrazem swej własnej wieczności”. Według autora Księgi Mądrości wieczność Boża znajduje swe odbicie w człowieku i promieniuje w Bożej Mądrości (por. Mdr 7, 26). Przyjmuje się, że Paweł odnosi się w Liście do Rzymian do klasycznego tekstu o poznawalności istnienia Boga w Księdze Mądrości (por. Mdr 13, 1 – 15, 19). Warto zwrócić uwagę na wstępne stwierdzenie: „Głupi [już] z natury są wszyscy ludzie, którzy nie poznali Boga: z dóbr widzialnych nie zdołali poznać Tego, który jest, patrząc na dzieła, nie poznali Twórcy” (Mdr 13, 1). Autor Księgi Mądrości zauważa, że umysł ludzki jest zdolny dojść do poznania Boga, a jednocześnie gani pogan, którzy popadli w kult przyrody (por. Mdr 13, 13 n.). Również Paweł stwierdza, że wszystkie wspomniane niewidzialne przymioty Boga i jego wieczna potęga stają się widzialne dla umysłu (grec. *nooumena*) przez jego dzieła. Sugeruje przez to, że poznanie Boga następuje poprzez poddanie obserwowanych danych dotyczących dzieł stworzenia refleksji intelektualnej¹⁷. W procesie poznania Boga poprzez dzieła stworzenia fundamentalną rolę odgrywa umysł. Możliwość poznania Boga jest dana ludziom, ponieważ Bóg obdażył nas władzami poznawczymi. Jego wiekuista potęga i bóstwo

16 Por. A. Paciorek, *Człowiek bez Chrystusa w soteriologii Listu św. Pawła do Rzymian*, Tarnów 1995, s. 100.

17 Por. M. Kowalski, *Apokaliptyczny gniew Boga...*, dz. cyt., s. 226.

domagają się uznania wyższości Boga nad człowiekiem oraz okazania Mu czci i ufności. Wszyscy, którzy zatrzymują się przed tym etapem, nie mogą wymówić się od winy (por. Mdr 13, 8). Jak zaraz Paweł dopowie, wina ludzi wyraża się w utracie wdzięczności za doznane dobra.

Podsumowując, warto zauważyć dwa akcenty postawione przez Apostoła Narodów. Po pierwsze „wiekuista Boża potęga” została objawiona ludziom w dziele stworzenia. Po drugie człowiek obdarzony jest rozumem zdolnym do poznania przymiotów Boga.

2.2. Człowiek oddaje się bałwochwalstwu (w. 21–23)

W dalszej części wywodu Paweł opisuje sytuację ludzi, którzy zamykają się na przyjęcie prawdy o Bogu: „choć Boga poznali, nie oddali Mu czci jako Bogu ani Mu nie dziękowali, lecz znikczemnieli w swoich myślach i zaćmione zostało bezrozumne ich serce. Podając się za mądrych, stali się głupimi. I zamienili chwałę niezniszczalnego Boga na podobizny i obrazy śmiertelnego człowieka, ptaków, czworonogich zwierząt i płazów” (Rz 1, 21–23). Charakterystyka ta odnosi się do modelu człowieka znanego w literaturze żydowskiej¹⁸. Pawłowa argumentacja jest podobna do zastosowanej w Księdze Mądrości. Argumenty Apostoła były więc aktualne i łatwe do zrozumienia dla jego czytelników. W późniejszej tradycji biblijnej bałwochwalstwo było uznawane za najwyższe stadium grzechu, do którego doprowadziły człowieka złe skłonności. Język, jakim Paweł się posługuje dla opisanie bałwochwalstwa, został zaczerpnięty ze Starego Testamentu (por. Pwt 4, 16–20; Ps 106, 20; Jr 2, 11)¹⁹.

18 Por. G. Rafiński, *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia*, dz. cyt., s. 313–314.

19 Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000, s. 315.

Najpierw Paweł zauważa, że poznanie prawdy o Bogu prowadzi wierzącego do czci i wdzięczności wobec Niego. Apostoł pisze o dwóch postawach: „oddawanie Bogu chwały” i „dziękowanie”. Czasowniki te syntetyzują prawdziwą religijność. Oddać Bogu chwałę oznacza rozpoznać Go jako jedynego Pana i uznawać Jego niepowtarzalną odrębność względem stworzeń (por. Rz 1, 23). Natomiast okazać Bogu wdzięczność jest równoznaczne z uznaniem Jego dobroci zaangażowanej na rzecz człowieka (por. Rz 14, 6) i przyjęciem Bożego słowa (por. 1 Tes 2, 13)²⁰.

Jednak w dalszym swoim wywodzie Paweł próbuje opisać stan tych, którzy nie oddają Bogu czci i dziękczynienia. Zauważa, że ich serca są „pogrążone w mroku” i „nierozumne” (w. 21). Sens greckiego zwrotu *hē asynetos kardia* można odczytać poprzez fragment z Listu do Efezjan, gdzie czytamy: „umysłem pogrążeni w mroku, obcy dla życia Bożego, na skutek tkwiącej w nich niewiedzy, na skutek zatwardziałości serca” (Ef 4, 18). Można przyjąć, że Paweł odnosi się tutaj do jednego z głównych tematów podejmowanych przez proroków Starego Testamentu – serca z kamienia i z ciała (por. Iz 44, 18–20). Dla Pawła „serce” (grec. *kardia*) stanowi najbardziej intymne centrum życia, niedostępne nawet dla samego człowieka (por. 1 Kor 4, 5), jednak niemające tajemnic dla Boga (por. 1 Tes 2, 4). To z niego pochodzą pragnienia (por. Rz 10, 1) i pożądania (por. Rz 1, 24). W sercu dokonuje się nawrócenie (por. Rz 2, 5), w nim rodzi się wiara (por. Rz 10, 9–10). W nim i przez nie człowiek może również poznawać (por. 2 Kor 4, 6). Zatem, jeśli serce staje się nierozumne, pogrąża się w mroku, wówczas dokonuje się poważna destrukcyjna zmiana w najgłębszych

20 Por. Por. S. Witkowski, *Powszechny wymiar grzechu* (Rz 1, 18–32), dz. cyt., s. 40.

pokładach ludzkiej osoby. Serce staje się niezdolne do poznania i rozumienia²¹.

Można nawet powiedzieć, że jest to całkowita degradacja człowieczeństwa. W czym się ona przejawia? Najpierw Paweł wskazuje na zadufanie w sobie, pychę i zarozumiałość. Apostoł zauważa, że ludzie będący w tym stanie uważają się za mędrców, a w rzeczywistości stali się głupcami. Zastosowany przez autora czasownik *mataioomai* w stronie biernej znaczy „stawać się pustym”, „stawać się głupim”²². Kontekst wskazuje, że przejawem głupoty jest oddawanie czci bożkom. Apostoł Narodów utrzymuje, że skutkiem głupoty jest to, że ludzie poddali się pod niewolę stworzenia (w. 23)²³. Krytyka ludzi, którzy nie oddali czci Bogu, akcentuje ich bałwochwalstwo i cześć oddawaną stworzeniom. Zamieniają oni chwałę Boga na podobizny człowieka, ptaków, czworonożnych zwierząt i płazów (por. Rz 1, 23). Zdanie to przywołuje na myśl słowa Księgi Mądrości, w których autor oskarża ludzi oddających część fenomenom natury, takim, jak ogień, wiatr, powietrze, gwiazdy i woda (por. Mdr 13, 2–3), czy czczą zwierzęta (por. Mdr 15, 18)²⁴. W badanym wersecie (w. 23) Paweł pisze o idolatrii w odniesieniu do ludzi i zwierząt. Wymienia najpierw ptaki, później zwierzęta czworonożne, w końcu płazy.

Reasumując, należy podkreślić, że dla Pawła oddawanie Bogu czci i wdzięczności są oznaką poznania Go, które dokonuje się w sercu człowieka. Wskazuje też na to, że człowiek cały jest skierowany ku kultowi, jeżeli nie oddaje czci Bogu, oddaje ją stworzeniom.

21 Por. S. Stasiak, *List do Rzymian*, dz. cyt., s. 146.

22 Por. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski*, dz. cyt., 3146.

23 Por. H. Langkammer, *Komentarz teologiczno-pastoralny wszystkich listów św. Pawła Apostoła z okazji Roku św. Pawła*, t. 1: *Wielkie Listy św. Pawła*, Legnica 2009, s. 33.

24 Por. M. Kowalski, *Apokaliptyczny gniew...*, dz. cyt., s. 228.

2.3. Konsekwencje grzechu (w. 24–32)

W dalszej części wywodu św. Paweł nawiązuje do w. 18, gdzie odnosił się do gniewu Bożego. Teraz wskazuje na to, że odstępcy popadają w coraz to nowe, bardziej odrażające grzechy (por. Mdr 14, 23–26).

Apostoł wskazuje na skutki życia bezbożnego i stwierdza: „Dlatego wydał ich Bóg poprzez pożądania ich serc na łup nieczystości, tak iż dopuszczali się bezczeszczenia własnych ciał. Prawdę Bożą przemienili oni w kłamstwo i stworzeniu oddawali cześć, i służyli jemu, zamiast służyć Stwórcy, który jest błogosławiony na wieki. Amen. Dlatego to wydał ich Bóg na pastwę bezecnych namiętności: mianowicie kobiety ich przemieniły pożycie zgodne z naturą na przeciwne naturze. Podobnie też i mężczyźni, porzuciwszy normalne współżycie z kobietą, zapalali nawzajem żądzą ku sobie, mężczyźni z mężczyznami uprawiając bezwstyd i na samych sobie ponosząc zapłatę należną za zboczenie. A ponieważ nie uznali za słuszne zachować prawdziwe poznanie Boga, wydał ich Bóg na pastwę na nic niezdatnego rozumu, tak że czynili to, co się nie godzi” (Rz 1, 24–28).

Autor perykopy opisuje działanie Boga, które jest odpowiedzią na idolatrię. Gniew Boży wyraża się w stwierdzeniu: „wydał ich”. Grecki czasownik *paradidomi* oznacza „oddawać”, „wydawać”, jest związany z czynnością Boga²⁵. Apostoł trzykrotnie powtarza wyrażenie: „wydał ich Bóg” (w. 24, 26, 28), przez co wskazuje na to, że to Bóg – dający człowiekowi wolność – respektuje ludzki wybór poddania się pod władzę pożądań (w. 24), namiętności (w. 26) i bezecnego rozumu (w. 28)²⁶.

25 Por. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski*, dz. cyt., 3734.

26 Por. S. Witkowski, *Powszechny wymiar grzechu (Rz 1, 18–32)*, dz. cyt., s. 44.

Paweł ukazuje, jak zawiniony błąd w myśleniu, rozumowaniu pociąga za sobą coraz poważniejsze błędy w działaniu – na poziomie moralnym i społecznym. Grzech sam w sobie pociąga za sobą konsekwencje (por. Ez 23, 28–29; Iz 64, 6; Mdr 11, 15–16; 12, 23–27). Paweł krytykuje pograżanie się człowieka w złu.

W wierszach 24 i 25 przedstawia – w trzech ujęciach – poniżający godność ludzką stan człowieka w grzechu. Najpierw Paweł ukazuje, jak pożądanie zawężone do nieczystości seksualnej sprawia, że ciało nie doznaje należnego szacunku²⁷. Biblia Tysiąclecia tłumaczy ten werset w następujący sposób: „dopuszczali się bezczeszczenia własnych ciał” (1, 24). Paweł patrzy na ciało człowieka jako na dzieło Boga, któremu należy się szacunek. Jednocześnie Apostoł dopowiada, że istota idolatrii tkwi w kłamstwie, w zamianie prawdy Bożej na upodlenie, które jest zaprzeczeniem wszelkiej moralności.

W w. 26–27 Paweł wymienia grzechy natury seksualnej: nie-naturalne współżycie między kobietami i męskie relacje homoseksualne²⁸. Dla opisanie żeńskich i męskich relacji homoseksualnych Paweł odwołuje się do szeregu określeń związanych z kategorią

27 Por. S. Witkowski, *Powszechny wymiar grzechu (Rz 1, 18–32)*, dz. cyt., s. 45.

28 Wśród greckich mężczyzn biseksualność była częstym zjawiskiem. Akceptowane były skłonności homoseksualne, niektóre elementy kultury greckiej ukierunkowywały nawet ku takim zachowaniom młodych chłopców. Mężczyźni i kobiety dorastali oddzieleni od siebie i w konsekwencji więzi między mężczyznami stawały się silne. Przypuszczalnie z powodu braku wystarczającej liczby kobiet często zdarzały się małżeństwa trzydziestoletnich mężczyzn z czternastoletnimi dziewczętami, które były przez nich postrzegane jako dzieci. Mężczyźni do czasu takich późnych małżeństw mieli trzy sposoby zaspokajania popędu seksualnego: niewolnice, prostytutki i innych mężczyzn. Chociaż wielu członków rzymskiej warstwy wyższej uległo wpływom greckich praktyk, niektórzy Rzymianie, szczególnie Rzymscy filozofowie, uważali homoseksualizm za obrzydliwość. Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000, s. 315.

honoru i wstydu. Należą do nich „haniebne namiętności” (w. 26) – w przypadku kobiet, oraz żądze, jakimi płoną ku sobie mężczyźni uprawiający „bezwstyd” (w. 27)²⁹.

Gdy Apostoł odnosi się do rzeczywistości „pożądania”, stosuje grec. rzeczownik *oreksis* oznaczający „pragnienie” oraz „pożądanie” (w. 27)³⁰, który stanowi *hapax legomenon*. Według stoików rzeczywistość ta była rozumiana jako pragnienie prowadzące do osiągnięcia tego, co dobre, tymczasem, gdy jest bezgranicznie rozpalone, staje się przyczyną wynaturzeń objawiających się w relacjach homoseksualnych. W tym sensie „pożądanie” było rozumiane jako choroba duszy, sprzeczna z rozumem³¹. Można więc przyjąć, że Apostoł nawiązuje tu do języka pogan.

Ponadto wydaje się, że Paweł ma też na względzie adresata związanego z judaizmem, gdyż możliwe jest tu też nawiązanie do Księgi Mądrości, której autor wspomina o obrzydliwych dla Boga grzechach przeciwko naturze, rozprzężeniu w małżeństwach, cudzołóstwie i rozpucie (por. Mdr 14, 26), a ich źródła upatruje w kulcie bożków (por. Mdr 14, 27).

Ważną podstawą dla krytyki wszelkiego rodzaju związków natury homoseksualnej Paweł znajduje w koncepcji prawa naturalnego, do którego elementów nawiązuje. Apostoł stwierdza, że relacje między kobietami są „sprzeczne z naturą” (grec. *para fysin*), podobnie jak te między mężczyznami, w których porzuca się naturalne stosunki seksualne.

29 Por. M. Kowalski, *Honor, wstyd, prawo naturalne oraz Pisma. Podstawy Pawłowej argumentacji na temat żeńskich i męskich relacji homoseksualnych*, „*Verbum Vitae*” 39 (2021), s. 225.

30 Por. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, dz. cyt., 359I.

31 Por. M. Kowalski, *Apokaliptyczny gniew Boga...*, dz. cyt., s. 229.

W swej argumentacji Paweł kontynuuje dwutorowy dyskurs, adresowany zarówno do odbiorców pochodzenia pogańskiego, jak i żydowskiego. Odniesienie do pogan wydanych na pastwę ich niezdatnym umysłom i czyniącym „to, co się nie godzi”, może znów nawiązywać do idei stoickich, dla których właściwe użycie dóbr tego świata winno odbywać się z ich naturalnym przeznaczeniem³². Również w myśli historyków i filozofów greckich relacje homoseksualne uważane były za niezgodne z naturą. Grecko-rzymscy moralisci sprzeciwiali się odwróceniu ról płci jako zjawisku „wbrew naturze”, co przypominało żydowską argumentację wychodzącą od pierwotnego Bożego celu stworzenia (por. Rdz 2, 18).

Ponadto w Rz 1, 26–27 Paweł używa terminów „kobieta” i „mężczyzna” obecnych w opowiadaniu o stworzeniu mężczyzny i kobiety (por. Rdz 1, 27 LXX), co wskazuje na źródło jego myśli w *Księdze Rodzaju*. Związki homoseksualne zacierają różnicę między kobietą i mężczyzną, ustanowioną w Bożym dziele stworzenia. W Rz 1, 18–32 stworzenie staje się obiektem czci, co jest oznaką odejścia od prawdy o Bogu i porzucenia jego praw (por. Rz 1, 23). Człowiek stworzony na obraz i podobieństwo Boże (por. Rdz 1, 27) zaczyna czcić obrazy ludzi i zwierząt oraz płazów (Rz 1, 23). Można też przyjąć, że Paweł nawiązuje do Kpł 18, 22 i 20, 13 poprzez słownictwo związane z bezwstydem i nieczystością, poprzez potępienie relacji homoseksualnych między mężczyznami, a także wyroku na nich spadającego³³.

Także dla Pawła grzechy „przeciwko naturze” są buntem stworzenia przeciwko Stwórcy. Można tu przyjąć istniejące nawiązanie do Księgi Mądrości, w której autor termin *fysis* odnosi do elementów

32 Por. M. Kowalski, *Apokaliptyczny gniew Boga...*, dz. cyt., s. 230.

33 Por. M. Kowalski, *Honor, wstyd, prawo naturalne...*, dz. cyt., s. 245.

składowych wszechświata (por. Mdr 19, 20) oraz do charakteru człowieka otwartego na poznanie Boga (por. Mdr 13, 1). Pojęcie *fysis* obecne w Mdr 13, 1 może być pomocne dla interpretacji Pawłowego sądu w Rz 1, 26–27 relacji homoseksualnych jako sprzecznych z naturą. Sprzeciwia im się charakter i konstytucja człowieka otwartego na poznanie Boga, noszącego w sobie zamysł Boży i celowość. Jednak tak jak autor Księgi Mądrości (por. 11, 16; 12, 23), również Paweł zaznacza, że to Bóg wydaje człowieka bezprawiu, w którym się pogrąża, odrzucając prawa rządzące światem³⁴.

Konkludując, można stwierdzić, że homoseksualizm na wiele sposobów zaciera obraz Boga Stwórcy wpisany w człowieka. Prowadzi on do utraty ludzkiej wolności, ponieważ człowiek staje się niewolnikiem własnych żądz (por. Rz 1, 23. 24. 26). Skutkiem tego jest poniżenie ludzkiego ciała, które jest Bożym darem. Wreszcie relacje homoseksualne niszczą jednoczący wymiar płciowości, jej różnorodność i celowość (por. Rz 1, 24)³⁵.

W końcowej części perykopy (w. 29–31) Paweł zauważa, że idolaria prowadzi nie tylko do wynaturzeń seksualnych, ale także do wszelkiego rodzaju zachowań, które zakłócają życie indywidualne i społeczne. W tej części perykopy Rz 1, 29–31 Paweł stosuje tzw. katalog występków³⁶. Można przyjąć, że Apostoł nawiązuje tu do „list grzechów”, które sporządzali starożytni pisarze greccy, rzymscy, żydowscy (por. Kpł 18), z wyjątkiem jednak bałwochwaltwa i zachowań homoseksualnych (por. Rz 1, 18–27). Grzechy, takie jak chciwość, zazdrość, przewrotność, niegodziwość i niewiedza,

34 Por. M. Kowalski, *Honor, wstyd, prawo naturalne...*, dz. cyt., s. 240. U Pawła „natura” poza badanym miejscem pojawia się w Rz 2, 14, gdzie określa tym terminem swoisty kompas postępowania moralnego pogan.

35 Por. M. Kowalski, *Honor, wstyd, prawo naturalne...*, dz. cyt., s. 247.

36 Gatunek ten obecny jest Nowym Testamencie: Mk 7,21n, Rz 13, 13; 1 Kor 5, 10n; 1 Kor 6, 10n; 2 Kor 12, 20; Ga 5, 19nn; 2 Tm 3, 2–5.

pojawiają się na listach żydowskich jako grzechy popełniane przez niektórych Izraelitów. Podobnie jak prorok Amos (por. Am 1–2) Paweł przygotowuje czytelników do uznania, że nie tylko postawy pogan wymagają nawrócenia, ale też chrześcijan pochodzących z judaizmu (por. Rz 2)³⁷. „Listę występków” wymienioną przez Pawła można podzielić następująco:

- cztery – „nieprawość, przewrotność, chciwość, niegodziwość” (w. 29a);
- pięć – „zazdrość, zabójstwo, waśnie, podstęp, złośliwość” (w. 29b);
- osiem – „potwarcy (w. 29c), oszczercy, nienawidzący Boga, zuchwali, pyszni, chełpliwi, w tym, co złe, pomysłowi, rodzicom nieposłuszni” (w. 30);
- cztery – „bezrozumni, niestali, bez serca, bez litości” (w. 31).

W ostatnim wersecie perykopy Paweł konkluduje następująco: „Oni to, mimo że dobrze znają wyrok Boży, iż ci, którzy się takich czynów dopuszczają, winni są śmierci, nie tylko je popełniają, ale nadto chwalą tych, którzy to czynią” (w. 32). Na koniec Paweł nawiązuje do „wyroku Bożego”, którym jest ostateczna śmierć (5, 12. 19) będąca udziałem wszystkich grzeszników, oznaczająca wykluczenie z Królestwa Bożego (por. 1 Kor 6, 10; Ga 5, 21). Apostoł zaznacza też, że grzesznicy nie tylko sami nie oddają czci Bogu, nie postępują sprawiedliwie, lecz także aprobują takie zachowanie u innych i przez pochwałę utwierdzają ich w złu.

Streszczając ostatnią część badanej perykopy, widzimy Pawła, który konsekwentnie pokazuje Boga i człowieka grzeszącego. Bóg, szanując ludzką wolność, przyjmuje odrzucenie siebie przez człowieka,

37 Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000, s. 315.

który stopniowo niszczy swoją godność i relacje społeczne, a podejmuje przeciwne naturze związki homoseksualne. Apostoł podkreśla nie tylko negatywne oddziaływanie społeczne takich osób, lecz także niemożność udziału tych osób w szczęściu wiecznym z Bogiem.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza egzegetyczna perykopy dotyczącej człowieka i grzechu na podstawie Rz 1, 18–32 doprowadziła do ważnych wniosków.

Najpierw św. Paweł wskazuje na to, że na głoszenie Ewangelii o zbawieniu człowiek potrzebuje odpowiedzieć wiarą, zawierzyć Chrystusowi jako Panu i Zbawcy. Gdy tak się stanie, wierzący ma udział w darze wolności i jest obdarzony mocą Bożą. Jednak człowiek może też odrzucić prawdę o Bogu i tym, że jest stworzeniem słabym i grzesznym, które potrzebuje Zbawiciela. Wówczas wchodzi na drogę nieprawości i niesprawiedliwości.

Bóg uzdolnił człowieka do tego, by poznał Jego przymioty poprzez dzieło stworzenia. Poznanie Boga, Jego potęgi i świętości, przejawia się we wdzięczności wobec Boga i oddawaniu Jemu chwały. Człowiek nieprawy i niesprawiedliwy doświadcza tego, że jego serce oraz rozum stają się niewrażliwe i zamknięte na objawiającego się Boga. Ludzie tacy wchodzi najpierw w bałwochwalstwo stworzeń, a następnie stopniowo dokonuje się odrzucenie prawdy o Bogu i własnej kondycji. Wskutek tego postępuje degradacja osoby, niszczone są relacje społeczne i ludzie wchodzi w nienaturalne homoseksualne związki. Paweł Apostoł kończy swój wywód stwierdzeniem, że ludzie w grzechu wprowadzają na złą drogę innych. Jednocześnie ostrzega, że droga ta nie wiedzie do szczęścia wiecznego.

Bibliografia

- Aletti J.-N., *List do Rzymian*, [w:] *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*, red. W. R. Farmer, Warszawa 2000, s. 1411–1455.
- Keener C. S., *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, Warszawa 2000.
- Kowalski M., *Apokaliptyczny gniew Boga i jego miejsce w Ewangelii Pawła (Rz 1, 18–32)*, „*Verbum Vitae*” 33 (2018) s. 203–249, <https://doi.org/10.31743/VV.2018.33.09>.
- Kowalski M., *Honor, wstyd, prawo naturalne oraz Pisma. Podstawy Pawłowej argumentacji na temat żeńskich i męskich relacji homoseksualnych*, „*Verbum Vitae*” 39 (2021), s. 223–254.
- Langkammer H., *Komentarz teologiczno-pastoralny wszystkich listów św. Pawła Apostoła z okazji Roku św. Pawła*, t. 1: *Wielkie Listy św. Pawła*, Legnica 2009.
- Moń R., *Etyka Objawiona a naturalna w Rz 1, 18–32*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 17 (1979) nr 2, s. 65–80.
- Paciorek A., *Człowiek bez Chrystusa w soteriologii Listu św. Pawła do Rzymian*, Tarnów 1995.
- Popowski R., *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 2006.
- Rafiński G., *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia*, [w:] *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 9: *Dzieje Apostolskie. Listy św. Pawła*, red. J. Frankowski, S. Mędała, Warszawa 1997, s. 290–380.
- Rosik M., *Paweł Apostoł o naturalnym poznaniu Boga (Rz 1, 19–20)*, „*Theologia Wratislaviensia*” 13 (2018), s. 87–100.
- Stasiak S., *List do Rzymian*, Częstochowa 2020 (Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament, 6).
- Witkowski S., *Powszechny wymiar grzechu (Rz 1, 18–32)*, [w:] *Pozwólcie pojednać się z Bogiem*, red. J. Kręcidło, Kraków 2007, s. 33–55.

Witkowski S., *Rz 1, 16–17 jako główna teza Listu do Rzymian*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 59 (2006) nr 2, s. 97–104.

Abstrakt

Człowiek i grzech na podstawie Rz 1, 18–3

W rozdziale Anny Emmanueli Klich OSU analizowana jest perykopa Rz 1, 18–32, w której św. Paweł przedstawia prawdę o ludzkim grzechu i jego konsekwencjach. Autorka podkreśla dwa wymiary grzechu: uniwersalny – dotyczący każdego człowieka – oraz teologiczny – polegający na odrzuceniu objawiającego się Boga. Rozdział wskazuje, że człowiek, mimo możliwości poznania Boga przez dzieło stworzenia, może zamknąć się na prawdę, oddając się bałwochwalstwu i grzechowi. Apostoł ukazuje progresywną degradację człowieka, który wskutek odrzucenia Boga upada moralnie, oddając się nienaturalnym związkom homoseksualnym oraz różnym grzechom niszczącym relacje społeczne. Paweł podkreśla, że skutkiem takiego postępowania jest utrata udziału w szczęściu wiecznym. Analiza pokazuje, że jedyną drogą do zbawienia jest wiara w Chrystusa i oddanie Bogu wdzięczności oraz chwały.

Słowa kluczowe

człowiek, wdzięczność, grzech, związki homoseksualne

Abstract

Man and sin based on Romans 1:18–32

The chapter by Anna Emmanuela Klich OSU analyzes the pericope Romans 1:18–32, in which St. Paul presents the truth about human sin and its consequences. The author emphasizes two dimensions of sin:

the universal – affecting every person – and the theological – based on the rejection of the revealed God. The chapter points out that, despite the possibility of knowing God through His creation, a person can close themselves off from the truth, turning to idolatry and sin. The apostle shows the progressive degradation of the person who, by rejecting God, falls morally, engaging in unnatural homosexual relationships and various sins that destroy social relationships. Paul stresses that the consequence of such behavior is the loss of participation in eternal happiness. The analysis shows that the only path to salvation is faith in Christ and giving thanks and glory to God.

Keywords

man, gratitude, sin, homosexual relationships